

Síklaky István:

A CIVILIZÁCIÓK ÖSSZECSAPÁSA - MAGYAR SZEMMEL

Mit tanulhatunk mi, magyarok, Huntingtontól?

Samuel P. Huntington „A civilizációk összezsapása és a világrend átalakulása” c. könyve 1996-ban jelent meg először. Pillanatok alatt világszerte nagy érdeklődést keltett, és lép-ten-nyomon hivatkoznak rá, vitatkoznak rajta. 2002-ben, az Európa Kiadó kitűnő magyar fordításban is megjelentette. A több mint 600 oldalas könyv a következő kérdésköröket tárgyalja: a „civilizációk” fogalma; az egyetemes *Civilizáció* kérdése; a hatalom és a kultúra kapcsolata; az erőegyensúly eltolódása a civilizációk között; a kulturális őshonosodás a nem nyugati társadalmakban; a nyugati univerzalizmus (az egységes, egyszínű emberiségben való gondolkodás) előidézte konfliktusok; a muzulmán harciasság és a kínai magabiztosság; a törésvonal-háborúk okai és dinamikája; a Nyugat és a civilizációk világának jövője; a népességnövekedés döntő hatása az instabilitásra és az erőegyensúlyra.

SAMUEL P. HUNTINGTON

A civilizációk összezsapása és a világrend átalakulása

Európa

Huntington végkövetkeztetése: „Az elkövetkezendő időszakban a világ békéjét leginkább a civilizációk segítségével létrehozott nemzetközi rend háríthatja el. [7-8. old.]” Továbbá „Sokan mutattak rá arra, hogy a világ nagy vallásai – a nyugati kereszténység, az ortodox vallás, a hinduizmus, a buddhizmus, az iszlám, a konfucianizmus, a taoizmus és a judaizmus – függetlenül attól, hogy milyen mértékben osztják meg az emberiséget, néhány kulcsfontosságú dologban azonos nézeteket vallanak. Ha az emberiség egyszer majd egy univerzális civilizáció megteremtésén fog fáradozni, akkor ezeket a közös jellemzőket kell megtalálnia és felhasználnia. Így az önmegtartóztatás és a közös közvetítés törvénye

mellett, a multi-civilizációs világ békéjének harmadik feltétele a *közös jellemzők* törvénye lesz majd: minden civilizációnak meg kell keresnie azokat az értékeket, intézményeket és gyakorlatokat, melyek, vagy melyekhez hasonlók más civilizációkban is megtalálhatók." [552-554. old.]

Ebben az írásban nem érintem valamennyi tárgykört, hanem – a megközelítési mód lényegén kívül – csak azokat, amelyekből, úgy gondolom, a magyarság és a vele együtt élni kívánó népek stratégiája számára fontos következtetések vonhatók le.

1. A civilizációk huntingtoni fogalma és a világ civilizáció-központú megközelítése

Egy civilizáció – első megközelítésben – vallás, társadalmi szerkezet, szokások, irodalom, intézmények, meghatározó értékek, területi, politikai haza együttese. [34. és 64. old.] Huntington több, klasszikusnak tekinthető meghatározást is idéz. Íme közülük kettő: Wallerstein szerint egy civilizáció „a világszemléletek, a szokások, a struktúrák és a (mind anyagi, mind szellemi értelemben vett) kultúrák sajátos összefüggésrendszere, mely egyfajta történelmi egésznek alkot, és amely egymás mellett él (ha nem is mindig egyidejűleg) a jelenség más változataival.” Durkheim és Mauss számára egy civilizáció „egyfajta erkölcsi közeg, mely kiterjed bizonyos számú nézetre, és minden egyes nemzeti kultúra csak egy konkrét formája az egésznek.”

Ez a fogalom nem a mi korunk találmánya. Mint Huntington írja: „A civilizációt meghatározó kulcsfontosságú kulturális elemeket klasszikus formában az athéniak fogalmazták meg, amikor biztosították a spártaiakat, hogy nem árulják el őket a perzsáknak: «Még ha akarnánk, se tehetnénk ezt, sok nyomós okból. Az első és legfontosabb az, hogy a perzsák felégették és lerombolták isteneink képmásait és hajlékait. Mindennél fontosabb kötelességünk, hogy ezért bosszút álljunk, így hát nem köthetünk szerződést azokkal, akik ezeket a rémségeket elkövették. Másodsor: a helléneket összeköti a közös eredet és a közös nyelv, közösek templomaink és áldozati szertartásaink, azonos az életmódunk: elképzelhetetlen, hogy az athéniak mindezt megtagadják.»” Huntington fontos kiemelése: „A civilizációt meghatározó összes objektív elem közül . . . a legfontosabb rendszerint a vallás, amint azt az athéniak is hangsúlyozták. Az emberiség történelmének fő civilizációit igen jelentős mértékben azonosították a világ legnagyobb vallásaival. Azok a népek, amelyek etnikailag és nyelvükben ugyan azonosak, de vallásuk különbözik, képesek egymás ellen rémtetteket elkövetni, amint megtörtént Libanonban, a volt Jugoszláviában és az indiai szubkontinensen.” [51-52. old.]

Vannak, akik a vallást, az anyagon túli valóságban való hitet meghaladott világnézetnek, így például a Szent Korona eszme elfogadását modern emberhez méltatlan, elavult maradványnak tartják. Itt érdemes figyelmüket felhívni arra, hogy Huntington „a vallás világméretű megújulásáról” ír, és ennek néhány példáját is idézi: „1944-ben a huszonöt évesnél fiatalabb oroszok 30%-a állította azt, hogy ateistából istenhívővé vált. Az aktív templomok száma Moszkva térségében az 1988-ban regisztrált 50-ről 1993-ban már 250-re emelkedett . . . Közép-Ázsián végigsöpört az iszlám feltámadás. Itt 1989-ben 160 működő mecset és 1 medresze (iszlám szeminárium) létezett; 1993 elejére viszont már körülbelül 10 ezer mecset és 10 medresze működött.” [146. old.]

Huntington – könyve létjogosultságát indokolva – megállapítja: „Szükségünk van explicit vagy implicit [nyílt vagy rejtett – S.I.] modellekre, hogy képesek legyünk

1. felismerni a valóság rendszereit és általános törvényszerűségeit;
2. megérteni az ok-okozati kapcsolatokat a jelenségek között;
3. megérezni és – némi szerencsével – megjósolni a jövő fejleményeit;
4. megkülönböztetni a fontosat a lényegtelentől; és
5. megállapítani, milyen utat kell követnünk, hogy elérjük céljainkat.” [29. old.]

Amikor a hidegháború véget ért, különféle világpolitikai térképek vagy paradigmák születtek:

- a) Egyetlen világ: eufória és harmónia (Fukuyama: Vége a történelemnek).
- b) Két világ: mi és ők.
- c) Kb. 184 állam. Az államok az elsődleges, sőt egyetlen fontos szereplők a világpolitika színterén.
- d) Teljes káosz. [30-39. old.]

E négy paradigma mindegyike megközelíti a valóságot, azonban mindegyiküknél jobban közelíti meg a civilizáció-központú szemléletet.

Huntington szerint korunk meghatározó jelentőségű civilizációi a következők: nyugati, latin-amerikai, (fekete-)afrikai, iszlám, kínai, hindu, ortodox, buddhista, japán. A civilizáció-központú paradigma fő állításai a felsorolt négy világkép-változat tükrében:

- „ad a) Az egységesülés erői valóban működnek a világban, és pontosan ezek gerjesztik a kulturális elkülönülés és a civilizációs öntudat ellenerőit;
- ad b) a világ bizonyos értelemben valóban két részre osztható, de a lényegi különbség a Nyugat mind ez idáig domináns civilizációja és az összes többi civilizáció között áll fenn, amelyeknek viszont kevés közös vonásuk van, ha bírunk egyáltalán ilyenekkel, röviden: a világ nyugati «egy»-re és a nem nyugati «sok»-ra tagolódik;
- ad c) a világpolitikai események legfontosabb szereplői jelenleg a nemzet-államok, és a jövőben is azok maradnak, de érdekeiket, társulásaikat és konfliktusaikat egyre inkább kulturális és civilizációs tényezők alakítják;
- ad d) a világ valóban anarchisztikus, bővelkedik törzsi és nemzetiségi konfliktusokban, de a stabilitást leginkább fenyegető konfliktusok a különböző civilizációkhoz tartozó államok vagy államcsoportok konfliktusai.” [41. old.]

Állításait Huntington az elmúlt 100-150 év világtörténelméből vett lenyűgözően gazdag tényanyaggal támasztja alá.

2. A magyarság egyik „civilizációs családja” – a nyugati civilizáció

Huntington Magyarországot a nyugati civilizáció körébe sorolja.

Ha azonban összehasonlítjuk a Nyugat és Magyarország civilizációs meghatározóit – a számos egybeesés mellett – fontos különbségek is adódnak. Ugyanakkor fontos közös vonások vannak Magyarország és a keleti civilizációk jellemzői között.

A továbbiakban – Huntingtonra támaszkodva – kifejtjük ezt az állítást, majd megpróbálunk ebből néhány, a magyarság történelmi stratégiája számára hasznosítható következtetést levonni.

A nyugati civilizáció fő ismérvei Huntington szerint: vallás, nyelv, az állam és az egyház szétválasztása, jogállamiság, társadalmi pluralizmus, képviseleti testületek, individualizmus. A nyugati civilizáció történelmi jelenségei: a római katolicizmus, a feudalizmus, a reneszánsz, a reformáció, a területi terjeszkedések és a gyarmatosítás, a felvilágosodás, a nemzetállamok kialakulása. [223. old.]

Hogyan jellemzi Huntington a Nyugat történelmi szerepét, és helyét az átalakulóban lévő világban?

„A civilizációk közül egyedül a Nyugat az – írja –, melynek már korábban is nagy, időnként katasztrofális hatása volt más civilizációkra... Ahogy más civilizációk relatív hatalma növekszik, úgy halványul a nyugati kultúra vonzása, és a nem-nyugati népek egyre nagyobb önbizalommal és elkötelezettséggel tekintenek saját kultúrájukra. A Nyugat és a többiek viszonyának központi problémája azokban a nyugati – főleg amerikai – erőfeszítésekben rejlik, melyek disszonáns módon igyekeznek pártolni egy univerzális [egységes világ-civilizációvá váló – S.I.] nyugati kultúrát, miközben ebbéli képességei egyre korlátozottabbak.

A kommunizmus összeomlása megerősítette a Nyugatban azt a nézetet, hogy demokratikus liberális ideológiája győzedelmeskedett és ezáltal egyetemesen érvényessé vált – ami elmélyítette ezt a disszonanciát.

A Nyugat, különösen az Egyesült Államok, mely mindig is missziót teljesítő országgént tekintett önmagára, úgy hiszi, hogy a nem-nyugati népeknek el kellene kötelezniük magukat a demokrácia, a szabad piac, a korlátozott hatalmú kormány, az emberi jogok, az individualizmus, a törvények nyugati értékei mellett, és saját intézményeikben is ezeket az értékeket kellene megvalósítaniuk.

Más civilizációk kisebbségei ugyan üdvözlik és számon kérik ezeket az értékeket, de a nem-nyugati kultúrák uralkodó nézetei hol szkeptikusak, hol pedig ellenségesek velük kapcsolatban. Ami univerzalizmusként tűnik fel a Nyugatnak, az imperializmus a többiek szemében.” [299-300. old.] „A nem-nyugatiak általában nem haboznak rámutatni a nyugati elvek és a nyugati gyakorlat között húzódó szakadéokra.

A képmutatás, a kettős mérce alkalmazása képviseli azt az árat, amit az univerzalizmus magasztosságáért fizetni kell. A demokrácia valóban pártolandó [hirdeti a Nyugat – S.I.], de nem akkor, ha iszlám fundamentalistákat segít hatalomra. Irán és Irak ne fegyverkezzen, de Izraelnek ugyanezt, persze, szabad. A szabadkereskedelem a gazdasági növekedés elixirje, de nem a mezőgazdaság esetében. Az emberi jogok problémákat okoznak Kínában; Szaud Arábiában ugyanakkor minden rendben van. Az olajban gazdag Kuvait elleni agresszió tűrhetetlen, de az olajban szegény Bosznia elleni, persze, nem. A kettős mérce gyakorlati alkalmazása elkerülhetetlen ár az egyetemes elvek hirdetéséért cserében.” [301. old.] „Egy, a nem-nyugati népek között végzett közvélemény-kutatás során az IMF [Nemzetközi Valutaalap – S.I.] bizonyonnyal elnyerné a pénzügyminiszterek és pár más személy támogatását, de ... a tömeg Georgij Arbatovval értene egyet, aki szerint az IMF tisztviselők „újbolsevikok, akik szeretik kisajátítani mások pénzét, gazdasági és politikai viselkedés-formáik nem demokratikusak, idegen szabályokat kényszerítenek a népekre, és elfojtják a gazdasági szabadságot.” [300-301. old.]

„Politikai függetlenségüket megszerezve a nem-nyugati államok szeretnék megszabadulni a nyugati gazdasági, katonai és kulturális uralom alól. A kelet-ázsiai társadalmak útban vannak afelé, hogy gazdaságilag egyenértékűek legyenek a Nyugattal. Ázsiai és iszlám államok egyaránt keresik a módját annak, hogy a Nyugat katonai erejét rövid úton ellensúlyozni tudják. A nyugati civilizáció egyetemességre törekvése, viszonylag hanyatló ereje és más civilizációk egyre növekvő kulturális törekvései biztosítják, hogy a Nyugat és a többiek viszonya a jövőben korántse legyen zökkenőmentes.” [301.old.]

Huntington statisztikai adatok sorával támasztja alá a Nyugat viszonylagos hanyatlására vonatkozó állítását. „Összegezve – írja –, egészében véve a Nyugat marad a legerősebb civilizáció a 21. század első évtizedeiben is. Ezen túl valószínűleg továbbra is jelentős fölényel bír majd a tudományos tehetségek, a kutatási és fejlesztési kapacitás, és a – polgári valamint katonai – technikai innováció terén. A többi erőforrás fölötti ellenőrzés azonban egyre inkább megoszlik a nem-nyugati civilizációk mag-államai és vezető országai között. A Nyugat fennhatósága e források fölött az 1920-as években tetőzött, és azóta rendszertelenül, ám jelentősen csökken. A 2020-as években – száz évvel az említett tetőzés után –, a Nyugat feltehetően a világ területének mintegy 24%-át fogja ellenőrizni (a 49%-os csúcsponthoz képest), a világ össznépességének 10%-át mondhatja majd magáénak (az egykori 48%-hoz képest), a világ társadalmilag mobilizálódott népességének talán 15-20%-át tömöríti, a világ gazdasági termeléséből kb. 30%-kal fog részesedni (a mintegy 70%-os csúcshoz képest), az ipari termelésből talán 25%-kal (a 84%-os csúcshoz képest), és a világ katonai személyi állományának kevesebb, mint 10%-a fog szolgálni hadseregeiben (a korábbi 45%-hoz képest).” [135-136. old.]

„A gazdasági és demográfiai kérdéseknél sokkal jelentősebb problémát jelent a Nyugat erkölcsi hanyatlása, kulturális öngyilkossága és politikai megosztottsága. Az erkölcsi hanyatlás gyakran emlegetett jelei a következők:

1. elharapózik az antiszociális viselkedés: nő a bűnözés, a kábítószerfogyasztás és az erőszak;
2. a család mint modell elveszti vonzerejét; növekszik a válások, a házasságon kívül született gyermekek száma, megnő a fiatalok terhesség és a gyermeküket egyedül nevelők aránya;
3. csökken az önkéntes szervezetekben való tagság, és a tagság iránti bizalom, vagyis hanyatlásnak indul a «társadalmi tőke» - legalábbis ami az Egyesült Államokat illeti;
4. általánosan gyengül a «munkamorál», s előtérbe kerül az egyéni élvezet kultusza;
5. csökken a tanulás és a szellemi tevékenység iránti hajlandóság – az Egyesült Államokban ez különösen az alacsonyabb iskolázottságú embereknél figyelhető meg.” [524-525. old.]

A Nyugat történelmi szerepét illetően – mint láttuk – Huntington megállapítja, hogy „a civilizációk közül egyedül a Nyugat az, melynek már korábban is nagy, időnként katasztrofális hatása volt más civilizációkra.” [300. old.] Továbbá „A Nyugat és a többiek viszonyának központi problémája azokban a nyugati – főleg amerikai – erőfeszítésekben rejlik, melyek disszonáns módon igyekeznek pártolni egy univerzális nyugati kultúrát . . .” [299. old.] Ennek az „univerzalizmusnak” van egy fontos aspektusa, amire Huntington csak érintőleg utal, amikor ezt írja: „Ami univerzalizmusként tűnik fel a Nyugatnak, az imperializmus a többiek szemében.” [300. old.]

Ezt a szálát Huntington nem fejt tovább, bizonyára azért, mert a civilizációközpontú világkép szempontjából nem tartja meghatározónak. Ha megtenné, kiderülne, hogy a következő megállapítása nem teljesen pontos: „A világpolitikai események legfontosabb szereplői jelenleg a nemzetállamok, és a jövőben is azok maradnak . . . „ [41. old.] Ez helytálló lehet a nem-nyugati civilizációk esetében, de – egy kb. 300 éve megindult folyamat következtében – a nyugati civilizációra egyre kevésbé érvényes.

Megjelent ugyanis a történelem színpadán – Drábik János kifejezésével élve – a „háttérhatalom”, az óriási magánvagyonok fölött rendelkezők maroknyi csoportja, amely szervezetten és tervszerűen, nagymértékben befolyásolja a világtörténelmet. Az e csoporthoz tartozók ugyanis nem kötődnek nemzetállamokhoz, a nemzetállamok fölött állnak, bár Huntington elemzése alapján megállapíthatjuk, hogy a csoport egészében a nyugati civilizáció része. Az az „univerzalizmusra való törekvés”, amiről Huntington könyvében olvassunk, lényegében tehát azonos, de legalábbis nagymértékben átfed e háttérhatalmi csoportnak azon törekvésével, hogy egységes, a pénzhatalomnak alávetett világállamot hozzon léte. Ennek modelljét szépirodalmi formában Orwell „1984” c. könyvéből ismerjük.

(A háttérhatalom eddigi történetére és intézményi szervezetére vonatkozóan lásd Drábik János „Uzsoracivilizáció” c. könyvét. Kiadta: a Gold Book Kft. 2002. E könyv egyik fontos szakirodalmi forrása annak a Quigly-nek a munkássága, aki Huntington számára is forrásul szolgált. Lásd a 12. fejezet 4. jegyzetét.)

3. A magyarság másik „civilizációs családja” – az ázsiai, konfuciánus jellegű civilizációk

A nyugati civilizáció és az ázsiai civilizációk közti határ azon a vonalon húzódik, „mely századok óta elválasztja a nyugati kereszténységet a muzulmán és ortodox népektől.

E vonal történeti előzményei a Római Birodalom 4. századi szétesése, illetve a Német-Római Birodalomnak a 10. században történt megalapítása közötti időzónában keresendők. Legalább öt-száz éve itt húzódik a határ. Északról indul, végigfut azon a területen, ami ma Finnországot Oroszországtól és Oroszországot a balti államoktól (Észtország, Lettország, Litvánia) elválasztja; át-megy Belorussia nyugati területein, Ukrajnán, elválasztva a görög-katolikus nyugati részeket az ortodox keletiektől, áthalad Románia azon részein, ahol a katolikus magyar lakosságú Erdély helyezkedik el, végigmegy a hajdani Jugoszlávián, melyet azon a ponton vág ketté, ahol Szlovénia és Horvátország határolja a többi köztársaságot. A Balkánon ez a vonal természetesen egybeesik az osztrák-magyar birodalom és az Ottomán Birodalom közötti történelmi határvonallal. (Lásd a térképet.) Ez Európa kulturális határvonala, mely a hidegháborút követő világban Európa és a Nyugat politikai és gazdasági határaként is működik.” [257.-259.old.]

Magyarország tehát miután számos évszázadon keresztül, Árpádig egyértelműen „ázsiai civilizációs családhoz” tartozott, a nyugati és az ázsiai civilizációk közti éles határvonal kialakulásával a nyugati civilizáció és az ázsiai civilizációk határára került, és – mint majd igyekezünk kimutatni – a magyarság és a vele együtt élni kívánó népek (Magyarország Szent Koronája népei) egy olyan sajátos civilizációt alakítottak ki, amely mind a nyugati civilizáció, mind a nagyrészt a konfucianizmus által meghatározott ázsiai civilizációk fontos vonásait hordozza.

Az előbbieken áttekintettük – Huntington szemével – a nyugati civilizációt, most tegyük meg ugyanezt a konfucianizmus által meghatározott ázsiai civilizációkkal. Ebbe a „civilizációs családba” tartoznak Kína, Japán, Honkong (azóta visszatért Kínához), Tajvan (amelyet Kína a maga részének tekint), Korea, Szingapur, Malajzia, Thaiföld, Vietnam, Mongólia. Ha eltekintünk Mongóliától és Észak-Koreától, és hozzávesszük ezen országokhoz az iszlám civilizációhoz tartozó Indonéziát, megkapjuk azt a kelet-ázsiai területet, amelyről Huntington a következőket állapítja meg: „A 20. század második felének egyik legjelentősebb világméretű eseménye a kelet-ázsiai gazdasági fejlődés volt. A folyamat az ötvenes évek-

ben kezdődött Japánban, és egy ideig úgy hitték, hogy ez az ország lesz a ritka kivétel, vagyis az a nem-nyugati állam, amely sikeresen hajtja végre a modernizálást és válik gazdaságilag fejletté. A gazdasági fejlődés folyamata azonban kiterjedt a «négy kistigrisre» (Honkong, Tajvan, Dél-Korea és Szingapur), majd pedig Kínára, Malajziára, Thaiföldre és Indonéziára – az utóbbi időkben pedig egyre inkább jelentkezik a Fülöp-szigeteken, Indiában és Vietnamban is. Ezek az országok gyakran egy évtizeden át, vagy akár ennél is hosszabb ideig tudtak 8-10%-os, sőt még nagyobb átlagos éves növekedést fenntartani... Vagyis a kivétel többé már nem Japán, hanem egyre inkább egész Ázsia...

Az a koncepció, mely a jólétet a Nyugattal, az alulfejlettséget pedig a nem- Nyugattal azonosítja, nem fogja túlélni a 20. századot. Az átalakulás tempója gyors...

Míg a kilencvenes években Ázsia a második, valamint a harmadik legnagyobb gazdaságot mondhatta magáénak, valószínű, hogy 2020-ra az öt legnagyobb gazdaság közül négygel, a tíz legnagyobb közül héttel Ázsia fog rendelkezni. Elképzelhető, hogy erre az időre a gazdasági össztermék több mint 40%-át ázsiai társadalmakban állítják majd elő. A versenyképes gazdaságok legnagyobb része is valószínűleg ázsiai lesz... A sikeres gazdasági fejlődés önbizalmat szül, és öntudatossághoz vezet azoknál, akik létrehozták és részesülnek belőle. A hatalomhoz hasonlóan a jólét az erény feltételezett bizonyítéka, az erkölcsi és kulturális fensőbbiség záloga... 1993-ban Tommy Koh nagykövet megjegyezte, hogy «kulturális forradalom söpört végig» Ázsián, amelynek része a «növekvő önbizalom», ami azt jelenti, hogy egyre nagyobb hangsúlyt kapnak a sajátos kulturális indítások, azok, amelyek az egyes ázsiai országokat jellemzik, és azok a közös vonások is, amelyek megkülönböztetik az ázsiai kultúrákat a nyugatitól...

Így kerül előtérbe a kínai kulturális konfucianizmus, amiről 1994-ben egy hongkongi vezető ekként beszélt: «Mi, kínaiak, nacionalistáknak érezzük magunkat, ... kínaiak vagyunk, és büszkék vagyunk rá.» A kilencvenes évek elején magában Kínában is kialakult «az a tömeges vágy, hogy az emberek visszatérjenek mindahhoz, ami igazán kínai, és ami ugyanakkor nemritkán patriarchális, primitív és tekintélyelvű. Ebben a történelmileg visszatérő gondolatban a demokrácia – akár csak a leninizmus – diszkreditálódik, újabb idegenszerű teherré válik.»

A 20. század elején a kínai értelmiségiek ... a kínai visszamaradottság forrásaként határozták meg a konfucianizmust. A nyolcvanas években a kínai kormány azzal igyekezett elősegíteni a konfucianizmus iránti érdeklődést, hogy azt a kínai kultúra «fősodraként» határozta meg. A konfucianizmusért természetesen az a Li Kuan-ju is rajongott, aki Szingapur sikerének forrását látta benne, és aki időközben a világ szemében a konfuciánus értékek legfőbb hirdetőjévé vált. A kilencvenes években a tajvani kormány «a konfuciánus gondolat örököseként» hirdette magát, és Li Teng-huj elnök Tajvan demokratizálódási folyamatának gyökereit a kínai «kulturális örökségben» kereste, amelyet Kao Jao-ig (i.e.21. század), Konfuciuszig (i.e.5. század) és Menciuszig (i.e.3. század) vezetett vissza... A nyolcvanas években a sikeres japán gazdasági fejlődés fényében látványosan kidomborodtak az amerikai gazdaság és az amerikai társadalmi rendszer hibái és «hanyaglása»; a japánok ekkor egyre inkább kiábrándultak a nyugati modellekből, egyre magabiztosabban hirdették, hogy sikerük kulcsa saját kultúrájukban keresendő.” [158.-165.old.]

A nem-nyugati civilizációk jelenlegi fejlődési szakaszának fontos jelensége az, amit Huntington – Ronald Dore nyomán – „*második generációs őshonosodási jelenségnek*” nevez. „Mind az egykori nyugati gyarmatokon, mind pedig a független országokban – például Kínában és Japánban – az első «modernizáló» vagy «függetlenedés utáni» nemzedék gyakran szerezte képesítését külföldi (nyugati) egyetemeken, kozmopolita (nyugati) nyelv-

veken. . . . A jóval nagyobb második generáció zöme ezzel szemben otthon szerzi meg képesítését ... és az oktatás nyelve mindinkább helyi, semmint a gyarmati nyelv. Ezek az egyetemek «jóval felszínesebb kapcsolatot teremtenek a nagyvárosi világ kultúrájával», «a tudás pedig fordítások révén őshonosodik ... »miközben a nyugati befolyás visszaszorul, a fiatal feltörekvő vezetők már nem folyamodhatnak többé a Nyugathoz erőért és jóléért. A siker eszközeit saját társadalmukon belül kell megtalálniuk, ezért alkalmazkodniuk kell értékeihez és kultúrájához. Az őshonosodás folyamatának nem feltétlenül kell kivárnia a második generációt. A rátermett, érzékeny és alkalmazkodó első generációs vezetők maguk is őshonosodnak. Hogy csak három nevezetes esetet említsünk: Mohammad Ali Jinnah, Harry Lee és Solomon Bandaranaike. Ők sorrendben Oxford, Cambridge és a Lincoln's Inn kitűnő hallgatói voltak, remek ügyvédek, és társadalmuk elitjének erősen elnyugatiasodott tagjai. Jinnah elkötelezett marxista volt. Lee egy brit miniszter szavaival «a legkiválóbb, megveszekedett angol Szueztől keletre». Bandaranaike keresztény nevelésben részesült. Ám ahhoz, hogy nemzetüket a függetlenségig, sőt azon túlra vezessék, őshonosodniuk kellett. Visszatértek őseik kultúrájához, és közben időnként identitást, nevet és meggyőződést változtattak. M.A.Jinnah angol ügyvéd Pakisztánban Qaid-i-Azam néven, a korábbi Harry Lee pedig Li Kuan-ju lett. A marxista Jinnah a pakisztáni állam alapjának számító iszlám buzgó hirdetőjévé vált. Az «angol» Lee már megtanulta a mandarin nyelvet, és Li-ként a konfucianizmus értő hívévé vált. A keresztény Bandaranaike áttért a buddhizmusra, és a szingaléz nacionalizmus felé fordult. A nyolcvanas és kilencvenes években az őshonosodás az egész nem-nyugati világban általánossá vált... A hatvanas-hetvenes években a fejlődő országok nyugatias és Nyugat-párti kormányait puccsok és forradalmak fenyegették; a nyolcvanas-kilencvenes években az a fokozódó veszély fenyegeti őket, hogy választások útján távolítják el őket a hatalomból. A demokratizálódás ütközik a nyugatosodással, és a demokrácia lényegéből fakadóan lokalizáló, nem pedig kozmopolizáló folyamat. A nem-nyugati társadalmakban a politikusok nem azzal nyerik meg a választásokat, hogy kinyilvánítják, mennyire nyugatiak. A választási verseny inkább arra ösztönzi őket, hogy megtalálják azt, ami meggyőződésük szerint a választók fülének a legkedvesebben cseng, és ezek általában etnikai, nacionalista és vallási természetű szövegek.» [139.-142.old.]

„Az őshonosodás és a vallásos érzelmek újjáéledése világméretű jelenség. A leginkább talán mégis abban a nyugati világgal szembeni kulturális öntudatban és azokban a felé irányuló kihívásban nyilvánulnak meg, melyek Ázsiából és az iszlám világból erednek – ezek váltak a 20. század utolsó negyedének dinamikus civilizációivá... Az ázsiai kihívás érzékelhető az összes kelet-ázsiai civilizációban – legyen az kínai, japán, buddhista vagy muzulmán, - amelyek hangsúlyozzák a Nyugattól való különbözőségüket, valamint időnként azokat a közös vonásokat is, melyek valamennyiben megtalálhatók, s melyeket gyakran a konfucianizmussal azonosítanak. Az ázsiaiak és a muzulmánok egyaránt azt emelik ki, hogy az ő kultúrájuk magasabb rendű, mint a nyugati.» [157.old.]

Mi is hát az a konfucianizmus, amely Huntington elemzése és – úgy tűnik – a kelet-ázsiai társadalmak tudata szerint is ilyen szoros kapcsolatban van az utóbbi évtizedek történelmi jelentőségű kelet-ázsiai gazdasági fellendülésével, és megóvjá őket attól, hogy náluk is uralkodóvá váljék a Nyugaton tapasztalható erkölcsi hanyatlás?

Az egyik fontos jellemvonást Li Kuan-ju, a már többször idézett maláj miniszterelnök a következőképpen fogalmazza meg: „A kelet-ázsiai kultúra értékei – mint például a

csoportérdekek elsőbbsége az egyéni érdekekkel szemben – elősegítik a gyors fejlődéshez szükséges összefogást.” Majd „A japánok és koreaiak munkaerkölcs – amelynek összetevői a fegyelem, a lojalitás és a szorgalom – motiváló erőként működött az adott országok gazdasági és társadalmi fejlődésében. E munkaerkölcs forrása az a filozófia, amely szerint a csoport és az ország mindig jóval fontosabb, mint az egyén.” Huntington idéz egy kínai másként-gondolkodót, aki szerint az egyik legfőbb kelet-ázsiai azonosság „a konfucianizmus értékrendszere, mely a történelem folyamán fennmaradt, és amelyet a régió több állama is vezérelvének tart. Különösen azon vonásai, melyek takarékosagra, a családra, a munkára és a fegyelemre irányulnak. Hasonlóan fontos vonás, hogy egyformán elutasítják az individualizmust, és lényegében mindenütt a «puha» tekintélyelvűség vagy a demokrácia nagyon korlátozott formái uralkodnak.” [167.-168.old.]

Fontos megállapítás, amelyet Mahathir szingapuri miniszterelnök tett az európai államfők előtt 1996-ban: „Az ázsiai értékek egyetemes értékek, az európai értékek európai értékek.” Ezzel nem kevesebbet jelentett ki, mint azt, hogy az ázsiai értékek megfelelnek a természetjognak, azaz a kozmikus (isteni) világrend emberiségre vonatkozó törvényeinek, míg az európai értékek nem, vagy csak részlegesen. E felsőfokú értékelés jogosultságával szemben Huntington a következők szerint fejezi ki kételkedését: „A kelet-ázsiaiak szemében a gazdasági prosperitás az erkölcsi felsőbbrendűség bizonyítéka. Ha egyszer India felváltaná Kelet-Ázsiát, és a világ gazdaságilag leggyorsabban fejlődő területévé válnék, akkor a világnak fel kellene készülnie a hindu kultúra felsőbbrendűségét hirdető himnuszokra. Ezek arról szólnának, hogy tulajdonképpen a kasztrendszer volt a gazdasági fejlődés igazi motorja...” [168.-170.old.] Azt mindenesetre el kell ismernünk, hogy a konfucianizmusnak a közösséget előtérbe helyező értékrendje sokkal közelebb áll az Evangélium általános szeretet-parancsához, mint a nyugati civilizációban mintegy háromszáz éve egyre inkább uralkodóvá váló szélsőséges individualizmus, egyszerűbb szóval: önzés.

Jó példája a közös kelet-ázsiai értékek alapján végbement társadalmi megújulásnak Szingapúr. (Lásd az 1. függelék.)

A konfucianizmus – vagy mondjuk így: a kelet-ázsiai értékrend – itt idézett ismertetéséhez egy kiegészítés kívánkozik. Azt olvastuk, hogy a kelet-ázsiaiak számára „... a demokrácia – akárcsak a leninizmus – diszkreditálódott, újabb idegenszerű teherré válik.” [163.old.] Majd „... fontos vonás, hogy ... lényegében mindenütt «puha» tekintélyelvűség, vagy a demokrácia nagyon korlátozott formái uralkodnak.” [168.old.] Ezek a megfogalmazások félreérthetők, úgy is értelmezhetők, hogy a konfucianus (kelet-ázsiai) értékrend nem a vezetettekkel egyetértésben és javukra kormányzó közhatalmi rendszereket (a természetjog-alapú közhatalmi rendszereket – röviden: a természetes közhatalmat) pártolja. Ez nyilvánvalóan nem így van. Amikor ezekben a civilizációkban a „demokrácia” elutasításával találkozunk, nem a népuralomnak (hiszen ez a „demokrácia” szó szerinti jelentése) valamilyen eszményi rendszerére kell gondolnunk, hanem a Nyugat országaiban ténylegesen működő közhatalmi rendszerekre. Ezek nagyon alkalmasak arra, hogy a felszínes szemlélő számára a népuralom látszatát keltsék, valójában pedig a háttérhatalom tényleges uralmát szolgálják. Ennek technikája vázlatosan a következő:

Gyakorlatilag minden felnőtt állampolgár – általában négyévenkénti – szavazatával részt vesz a közhatalmi szereplők kiválasztásában, illetve – a formális jog szerint – választható is ilyen szerepre. A folyamat szervezői a *politikai pártok*. Gyakorlatilag ezek vezetősége jelöli ki azokat, akik közül a közhatalmi szereplők választhatók, és terjeszt programokat, jelszavakat a választók elé, majd a megválasztottaknak a pártfegyelem alapján

esetről-esetre megszabja, hogyan „döntsenek”. Az állampolgároknak négy éven keresztül gyakorlatilag nincs lehetőségük a megválasztottak ellenőrzésére, számon kérésére, visszahívására. Jellemzi ezt az olykor nyíltan is hangoztatott tétel, hogy „más a választási program és más a kormányprogram”. E technika lényegét már Rousseau is világosan látta. Sokat idézett megállapítása: „Az angol nép szabadnak gondolja magát, de erősen téved; csak a parlamenti képviselők megválasztásának idején szabad: mihelyt megválasztotta őket, ismét szolgánép és semmit sem számít.”

A háttérhatalomnak két fő eszköze van érdekei érvényesítésére. Az egyik a rendelkezése alatt álló tömegtájékoztató és a vele egybefonódó tömegszórakoztatás (televízió, mozi, újság, rádió) révén nagymértékben meghatározza, hogy a választók kikre szavaznak. A másik: A pártoknak sok pénzre van szükségük működési költségeikre, reklámra, a „megélhetési politikusoknak” való juttatásokra; e költségek fedezetét – különböző úton-módon – a háttérhatalomtól kapják. Ennek fejében gondoskodik róla, hogy a „közhatalmi döntések” lényegében egybeessenek a háttérhatalom döntéseivel. Ha „homok kerül a fogaskerekek közé”, akkor jön a puccs, a katonai diktatúra, a politikai gyilkosság, aminek révén a „rend” helyreáll, és vissza lehet térni a szokásos „demokratikus” technikákhoz.

Ennek az írásnak nem feladata, hogy ennek az egyszerűen „demokráciának” nevezett, pontosabban „észak-atlanti parlamentarizmusnak” nevezendő rendszer helyébe olyan más rendszerekre tegyen javaslatot, amelyekről várható, hogy sokkal nagyobb mértékben megfelelnek a természetjogi követelményeknek, azaz a vezetettekkel egyetértésben és javukra működő közhatalmat valósítanak meg. Az ilyen rendszerek szabályai és intézményei nyilván nagymértékben függenek attól, hogy milyen szokású, hagyományú, értékrendű, kultúrájú stb. társadalomban, röviden: milyen civilizációban kell, hogy működjenek. Bizonyára súlyos tévedés volna valamennyi civilizáció számára közös, egységes közhatalmi berendezkedéstől várni a természetjogi követelmények jó hatásfokú érvényesítését.

4. Nemzeti civilizációnk sajátossága: a Szent Korona-tan

Évtizedekkel ezelőtt olvastam egy példabeszédet egy pókról. Ez a pók fonalán leereszkedett egy faágról a bokrok szintjére, és ott egy csodálatos, nagy, szabályos hálót szőtt. A háló kitűnően működött, egyre-másra akadtak bele a legyek. Idők multával egyszer, amikor a pók büszkén körülnézett gyönyörű hálóján, megakadt a szeme egy a szimmetriát rontó, fölfelé vezető szálon. „Minek ez?” – mondta, és elvágta a szálát. A csodálatos háló azonnal összeomlott. Ez volt az a szál, amelyen hajdan leereszkedett. Megfeledkezett arról, hogy egész hálója a fölfelé vezető szálon függ.

Huntington könyvében olvastuk: „A civilizációt meghatározó összes objektív elem közül ... a legfontosabb rendszerint a vallás ...” [51.old.] Ha ezt elfogadjuk, kézenfekvő, hogy a nyugati és az ázsiai civilizációk talán legfontosabb különbsége az, hogy míg a nyugati civilizáció egyik fő ismérve „a spirituális és a világi tekintély különválasztása” [102.old.], vagy másként „az állam és az egyház szétválasztása” [223.old.] – vagy úgy is mondhatjuk: megfeledezés a felfelé vezető szálról -, az ázsiai civilizációk világszemléletében ez a szál középponti helyet foglal el. Ennek megfelelően a modern nyugati civilizáció számára az egyén abszolút szuverén, a törvény az, amiben a szuverén egyének megegyeznek („demokrácia”), vagy a közösséget maga alá rendelő központi hatalom akarata a törvény (abszolutizmus, diktatúra).

Az ún. „emberi jogok” azért kötelezőek, mert érvényesítésükben a „szerződő felek” megegyeztek, vagy mert érvényesülésüket a nagyhatalmak (az ENSZ Biztonsági Tanácsa), vagy éppenséggel egy nagyhatalom (az Egyesült Államok) kikényszerítheti. Ékes bizonyossága e felfogásnak, hogy az Európai Unió számára kidolgozott alkotmánytervezet bevezetőjébe a kemény viták ellenére sem került bele a „fölfelé vezető szálra” való utalás. Ez a Magyarországon hivatalosan alkotmánynak tekintett törvényre is jellemző, de szögesen szemben áll nemcsak a konfucianizmussal jellemezhető kelet-ázsiai civilizációkkal, hanem a történelmi magyar alkotmánnyal is, a több mint ezer éve a magyarság együttélésében érvényesült elvekkel, amelyek mintegy hatszáz éve a Szent Korona eszméjévé formálódtak. (E témánál Kocsis István „Magyarország Szent Koronája” c. könyvére /Püski, 2001./ támaszkodom.)

Kiindulópontként meg kell ismerkednünk a szakrális király – általánosítva: a szakralitásnak alávetett közhatalom – eszméjével, mivel Magyarország Szent Koronája a szakrális király – a közhatalom felett álló szakralitás – funkcióját tölti be. „A szakrális fejedelem Híd a földi és az égi világ között. Ő az, aki képes méltóképpen fenntartani a kapcsolatot az Égi Világgal.” [Kocsis, 110.old.] „A közhatalom fölött álló szakralitás” azt jelenti, hogy a közhatalom nem tehet meg bármit, még akkor sem, ha erre a választók többsége felhatalmazza, mert nem hághatja át a kozmikus törvényeket, amelyeknek az emberiségre vonatkozó része a természetjog, az abszolút, minden emberi döntés fölött álló törvény – a magyar történelmi valóságban: a Szent Korona-tan. A mai újságolvasó számára úgy is kifejezhetjük magunkat, hogy míg a szakralitást el nem ismerő közhatalom jellemző tétele: „*Erkölcstelen, de jogszerű*”, a szakralitásnak alávetett közhatalomban érvényes tétel: „*Csak az lehet jogszerű, ami erkölcsös*”.

Miről ismerhető fel a szakrális király – általánosítva – a szakrális közhatalom? Kocsis Istvánt idézem: „A valódi szakrális király helyzetével nem próbál visszaélni, és mindenki tudja, hogy nem próbál vele visszaélni... [A szakrális királyság korában] a hűséget akkor még nem a félelem határozta meg, hanem annak megtapasztalása, hogy a szakrális király valóban Isten akaratát képviseli.” [Lásd könyve 126.oldalán.] Így megvalósul a természetjogi követelmény: *a vezetettekkel egyetértésben és javukra működő közhatalom.*

A modern kor sok nagy magyar politikusában elevenen élt a Szent Korona eszme. Itt csak Széchenyi Istvánra hivatkozunk, akiről Kocsis István a következőket írja: „Széchenyi tudja, mi a valódi hűség, ki tekinthető valódi hűségesnek, és semmi sem áll távolabb tőle, mint az, hogy szembe forduljon hűséges önmagával, ezért hűsége szükségképpen nem az uralkodó (aki éppen nem szakrális király), hanem a szakrális király jogutódja, a Szent Korona szolgálatában nyilvánul meg.” [Lásd könyve 129. oldalán.]

Fontos hangsúlyozni: a Szent Korona eszme szempontjából közömbös az államforma, pl. az, hogy király vagy köztársasági elnök áll-e a közhatalom élén. A lényeg az, hogy a közhatalom elismerje az őt feltétlenül kötelező természetjogot, a kozmikus törvényt, ne feledkezessen meg a „fölfelé vezető szálról”.

Összefoglalva:

Míg a Nyugat civilizációs jellemzőinek nagy része évszázadok óta közös a magyarság civilizációs jellemzőivel, egy alapvetően fontos jellemzőben különbözünk. Ez a „fölfelé vezető szál” központi szerepe. E tekintetben – és néhány más tekintetben is, amit itt nem

emelünk ki - a konfucianizmus által meghatározott ázsiai civilizációk családjába tartozunk. Ezzel hozható összefüggésbe a Nyugat és Magyarország „történelmi jelenségeinek” (Huntington) egy fontos különbsége is. Noha Magyarország mintegy négyszáz éven keresztül – Mátyás haláláig – nagyhatalom volt Európában, nem létesített gyarmatokat, azaz a meghódított területeket nem alávetettként, a gazdagodás forrásaként, - mondjuk ki - a kizsákmányolás áldozataként csatolta magához, hanem a Szent Korona tagjaként, a többi taggal egyenlő jogokkal és kötelességekkel, példát mutatva a különböző etnikumok és civilizációk közti erkölcsös kapcsolatra.

Megismerve Huntington tételét a vallásnak a civilizációban betöltött döntő szerepéről, idetartozónak tekinthetjük azt a történelmi tény is, hogy a Nyugatot évszázadokkal megelőzve a Szent Koronához tartozó Erdélyben született meg a vallási türelem, a vallás-szabadság eszméje (tordai országgyűlés, 1568), és ezt 1705-ben a Rákóczi Ferencet vezérlő fejedelemmé választó szécsényi országgyűlés Magyarországra is kiterjesztette.

Mit jelent mindez? Azt, hogy igenis *komp-ország* vagyunk, ez azonban nem valami sors-átok, hanem olyan sajátosság, amelyből történelmi feladat fakad: - nem az a helyes stratégia, ha beolvadunk a mély, általános válságban lévő Nyugatba, átvéve - mint Huntington kifejezi - „erkölcsi hanyatlását és a kulturális öngyilkosságát”, és elszenvedve háttérhatalmától a kizsákmányolást, az anyagi jólét forrásaiból való kirekesztést.

A helyes történelmi stratégia:

- Visszaszerezni politikai és gazdasági függetlenségünket, azaz kivonni magunkat a háttérhatalom uralma alól;
- visszatanulni ázsiai civilizációs rokonságunk révén öröklött erkölcsi-társadalmi erényeinket és erősíteni nálunk is az „őshonosodást”, azaz elterjeszteni igazi történelmünk ismeretét, ápolni és fejleszteni sajátos kultúránkat, évszázadokon át kifejlődött és bevált intézményrendszerünket, történelmi alkotmányunkat;
- elismerni a természetjog, a kozmikus rend törvényeit és igazodni hozzájuk;
- és példánkkal hozzásegíteni másik civilizációs rokonunkat, a Nyugatot a süllyedésből való kiemelkedéshez és a többi civilizációval való megbékéléshez.

Ez a feladat nem csak magyar szemmel és nem csak Huntington szemlélete alapján rajzolódik ki. Dr. Modi, indiai párszi professzor, mikor 1929-ben, a negyedik nagy keleti konferencia elnökeként Magyarországon tartózkodott, a Trianonban megcsonkított ország térképét szemlélve mondotta:

„Magyarországnak nem csupán az a végcélja, hogy elvett területeit visszaszerezze, - ez a nemzet, Magyarország sokkal többre hivatott, nyújtani Európának azt a keleti kultúrát, amely az elsajátított nyugati kultúra mellett, mint többlet, mindig sajátja maradt a magyarnak. De éppen ezen többlet révén - amelyhez nagyszerűen simul a minden kritikát elbíró elsajátított nyugati kultúra -, van és lesz nagy hivatása Kelet turáni népei között.” (In Zajti Ferenc: „Tudósítások Indiából” - Az Országépítő 2003 téli száma melléklete.)